

АРХІВЫ РЭСПУБЛІКІ БЕЛАРУСЬ У ПЕРЫЯД ТРАНСФАРМАЦЫІ (1991 – 2008 ГГ.)

Д.А. КРЫВАШЭЙ

*Інстытут гісторыі НАН Беларусі,
г. Мінск, Рэспубліка Беларусь*

Захавальнікамі дакументальнай спадчыны народа Беларусі з'яўляюцца архівы. Пераўтварэнне Беларускай ССР у незалежную суверэнную дзяржаву Рэспубліку Беларусь ў пачатку 1990-х гадоў прывяло да кардынальных зменаў і ў архіўнай галіне краіны. Праблема станаўлення і развіцця архіваў у няпростых умовах трансфармацыі пакуль не стала тэмай асобнага навуковага даследавання. Пра архівы не згадваецца ні ў 18-цітомнай Беларускай энцыклапедыі, ні ў трохтомнай энцыклапедыі «Сучасная Беларусь». Агульныя агляды становішча галіны па асобных гадах прыведзены ў публікацыях У. Адамушкі [1-3], асобныя праблемы развіцця архіваў разглядаліся В. Насевічам [4], А. Вараб'ёвай [5], Т. Міхеёнак [6], Т. Седлярэвіч [7], С. Жумарам [8-9] і інш.

У дадзеным артыкуле аўтар выкарыстоўваючы гісторыка-генетычны падыход, прынцып гістарызму і аб'ектыўнасці прадстаўляе працэс станаўлення і развіцця дзяржаўнай архіўнай службы Рэспублікі Беларусь з улікам зменаў у часе, колькасных і якасных перамен.

Першая палова 1990-х гадоў была адзначана шэрагам зменаў у *структуры архіваў*. У красавіку 1992 г. былі Цэнтральны партыйны архіў КПБ і Цэнтральны дзяржаўны гістарычны архіў у Мінску былі аб'яднаны ў Нацыянальны архіў Рэспублікі Беларусь (далей – НАРБ). Абласныя партыйныя архівы Брэсцкай і Віцебскай абласцей былі далучаны да адпаведных дзяржаўных архіваў, а партыйныя архівы Гомельскай, Гродзенскай і Магілёўскай абласцей былі пераўтвораны ў філіялы дзяржаўных архіваў.

У кастрычніку 1992 г. Галоўнае архіўнае ўпраўленне было пераўтворана ў Камітэт па архівам і справаводства пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь (Белкамархіў). У маі 1993 г. Цэнтральны дзяржаўны архіў Кастрычніцкай рэвалюцыі быў перайменаваны ў Беларускі дзяржаўны архіў, а Цэнтральны дзяржаўны гістарычны архіў у Гродна – у Беларускі дзяржаўны гістарычны архіў.

10 жніўня 1992 г. Цэнтральны гістарычны архіў у Мінску быў пераўтвораны ў Цэнтр гістарычных дакументаў ў складзе Нацыянальнага архіва Рэспублікі Беларусь, а праз некалькі месяцаў (у лістападзе) быў ліквідаваны. У чэрвені 1995 г. былі Нацыянальны архіў быў расфарміраваны. Комплекс дакументаў былога Цэнтральнага партыйнага архіва быў перададзены ў Беларускі дзяржаўны архіў. Да апошняга перайшла і назва «Нацыянальны архіў» (НАРБ). Дакументы былога партыйнага архіва Мінскай вобласці былі перададзены ў Дзяржаўны архіў Мінскай вобласці. На базе фондаў былога Цэнтральнага дзяржаўнага гістарычнага архіва ў Мінску быў створаны Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі, а Беларускі дзяржаўны гістарычны архіў перайменаваны ў Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі ў Гродна.

На гэтым пераўтварэнні не скончыліся. У 1996 г. філіялы абласных архіваў былі пераўтвораны ў занальныя дзяржаўныя архівы, а былыя партыйныя архівы Гомельскай, Гродзенскай і Магілёўскай абласцей – у Дзяржаўныя архівы грамадскіх аб'яднанняў. У студзені 1997 г. Белкамархіў быў пераўтвораны ў Дзяржаўны камітэт па архівах і справаводства Рэспублікі Беларусь (Дзяржкамархіў), яго старшыня уведзены ў склад Савета міністраў Рэспублікі Беларусь.

Да гэтага перыяду адносіцца і распрацоўка першага праграманага дакумента, якія акрэсліваюць перспектывы развіцця галіны на бліжэйшую перспектыву – пастановы Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь № 464 ад 26 сакавіка 1998 г. «Аб асноўных напрамках развіцця архіўнай справы і справаводства ў Рэспубліцы Беларусь да 2000 года». Яе галоўнай мэтай было забеспячэнне захаванасці дакументаў ліквідаваных устаноў, арганізацый і прадпрыемстваў, а таксама суб'ектаў гаспадарання недзяржаўнай формы ўласнасці, якія забяспечваюць выкананне сацыяльна-эканамічных правоў грамадзян ў краіне. Шлях рэалізацыі праблемы бачыўся ў стварэнні сеткі раённых і гарадскіх архіваў па асабістаму складу. У 1999 г. аблвыканкамамі (за

выключэннем Брэсцкага) былі прыняты адпаведныя рашэнні. Да пачатку 2001 г. было створана 100 такіх архіваў.

З 1999 г. у структуры архіваў пачаў працаваць архіў электронных дакументаў як падраздзяленне створанага ў канцы 1998 г. Беларускага навукова-даследчага цэнтра электроннай дакументацыі. У 2000 г. архіў здзейсніў першы прыём электронных дакументаў [4, с. 130].

Пачатак XXI стагоддзя быў адзначаны пераўтварэннямі дзяржаўнага органа кіравання архівамі і справаводствам. У верасні 2001 г. замест Дзяржкамархіва была створана дзяржаўная ўстанова «Нацыянальны цэнтр па архівах і справаводству» (Цэнтрархіў), падпарадкаваны Савету Міністраў Рэспублікі Беларусь. Праз год было прынята рашэнне аб пераўтварэнні Цэнтрархіва ў Камітэт па архівах і справаводству пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь.

2002 г. стаў пераломным ў дзейнасці па стварэнню тэрытарыяльных (раённых і гарадскіх) архіваў мясцовых выканаўчых і распарадчых органаў (па асабістаму складу) У гэты год былі створаны апошнія з запланаваных архіваў ў Гродзенскай і Мінскай абласцях, поўнасцю на працягу года адноўлена сетка рай-гарархіваў у Брэсцкай вобласці, завершаны арганізацыйныя працэдурныя па стварэнню Мінскага гарадскога архіва. Усяго ў краіне такіх архіваў налічвалася 127 [10].

У маі 2006 г. Камітэт па архівах і справаводству пры Савеце Міністраў Рэспублікі Беларусь быў далучаны да Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь. У складзе міністэрства быў створаны Дэпартамент па архівах і справаводству.

З атрыманнем незалежнасці пачалася праца па стварэнню нацыянальнай *прававой базы* для архіваў. У савецкі перыяд архіўнае будаўніцтва рэгулявалася пастановамі ўраду, нарматыўнымі прававымі актамі Галоўархіва СССР. У 1994 г. быў прыняты Закон «Аб Нацыянальным архіўным фондзе і архівах у Рэспубліцы Беларусь» (прымаўся ў новых рэдакцыях у 1998 г. і 2007 г.). Упершыню распрацаваны закон вызначыў асноўныя прынцыпы дзяржаўнай палітыкі ў архіўнай справе, увёў паняцце Нацыянальнага архіўнага фонду, вызначыў меры па забеспячэнню яго захаванасці, прынцыпы камплектавання дзяржархіваў, правілы доступу карыстальнікаў да архіўных дакументаў. У Законе было вызначана паняцце «тэхнаэлектронны дакумент» (дакумент, стварэнне і ўзнаўленне якога патрабуе прымянення спецыяльных тэхнічных сродкаў і сучасных тэхналогій).

У 1996 г. было зацверджана Палажэнне аб Нацыянальным архіўным фондзе Рэспублікі Беларусь. У 1997 г. Кодэкс Рэспублікі Беларусь аб адміністрацыйных правапарушэннях быў дапоўнены чатырма артыкуламі, якія прадугледжвалі адміністрацыйную адказнасць за парушэнне архіўнага заканадаўства. Закон, які ўводзіў дадзеныя змены, зацвердзіў органы Дзяржаўнай інспекцыі па архіўнай справе і вядзенню справаводства [5, с. 71]. Згаданыя артыкулы былі захаваны і ў рэдакцыях Кодэкса 2003 г. і 2007 г.

Па стану на 1 студзеня 2008 г. у дзяржаўных архівах было ўлічана і знаходзілася на захаванні 68 743 фондаў, 12 264 079 адзінак захавання на папяровай аснове; 34 239 адзінак захавання кінадакументаў; 797 адзінак захавання відэадакументаў; 236 288 адзінак захавання фотадакументаў; 12 137 адзінак захавання фонадакументаў; 220 адзінак захавання электронных дакументаў і 565 музейных прадметаў [2, с. 8].

У выніку перадачы ў склад дзяржаўнай архіўнай службы дакументаў былых партыйных архіваў, архіўны фонд краіны папоўніўся масівам каштоўных дакументаў. Адным з напрамкаў па ўвядзенню *дакументаў КПБ* у навуковы зварот з'яўлялася іх рэсакрэчванне (перавод рэжымных дакументаў на адкрытае карыстанне). За перыяд з 1996 па 2005 гг. было рэсакрэчана 10% агульнай колькасці фондаў КПБ. Аднак з-за адсутнасці агульнай метадалогіі, рэгламентуючай дадзены працэс, амаль ва ўсіх архівах узніклі істотныя цяжкасці па практычнай рэалізацыі апошняга [8, с. 93-94]. Побач з рэсакрэчваннем вяліся работы па ўдасканаленню навукова-даведачнага апарату. Для паскарэння работ была распрацавана «Праграма па развіццю і ўдасканаленню ўліку і навукова-даведачнага апарату да дакументаў былых партыйных архіваў Рэспублікі Беларусь на 1998-2005 гг.» [7, с. 97].

У другой палове 1990-х гадоў архіўная галіна працавала ў няпростых *эканамічных умовах*. Фінансаванне дзяржаўных архіўных устаноў здзяйснялася ў мінімальным аб'ёме, што дазваляла рэалізаваць асноўныя накірункі дзейнасці і падтрымліваць толькі неабходныя тэхналагічныя рэжымы захоўвання архіўных дакументаў. Найбольш праблемным быў 1999 г., калі галіна не атрымала ўсіх запланаваных сродкаў на капітальны рамонт і інвестыцыйную праграму, адбываліся затрымкі з выдзяленнем сродкаў [11, с. 5]. Складанае становішча працягвалася некалькі гадоў. Толькі ў 2004 г. архіўная галіна здолела на 100 % выканаць рэспубліканскі бюджэт [14]. На

вырашэнне праблемы ўмацавання матэрыяльна-тэхнічнай базы архіўных устаноў былі накіраваны асноўныя палажэнні галіновай праграмы «Архівы Беларусі (2006-2010)».

Значнай праблемай для архіўнай галіны на працягу ўсяго перыяду, ахопленнага даследаваннем, з'яўляўся невысокі ўзровень зароботнай платы. Архівы здолелі яго павысіць за кошт пазабюджэтнага фінансавання. Напрыклад, у 2004 г. удзельная вага пазабюджэтных сродкаў у заробку складала 27 %, што ў 4 разы перавысіла планаваны аб'ём. Нізкія заробкі былі асноўнай прычынай звальнення работнікаў. Толькі ў 2007 г. гэты паказчык склаў 12,5 % [13].

У 1990-х гадах востра стаяла *кадравае пытанне*. У перыяд існавання СССР у Беларусі не рыхтаваліся асноўныя кадры вышэйшай кваліфікацыі. Па ініцыятыве Белкомархіва ў верасні 1992 г. гістарычны факультэт Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта пачаў рыхтаваць кадры для галіны па спецыяльнасці «гісторыка-архівазнаўства», а з верасня 2001 г. – «дакументазнаўства і інфармацыйнае забеспячэнне кіравання». Па стану на 1 студзеня 2005 г. агульная колькасць работнікаў галіны складала 1371 чалавек (168 – работнікі рай-гараддзелаў), у тым ліку 1145 – на пасадах кіраўнікоў і спецыялістаў. Сярод апошніх 602 чалавека мелі вышэйшую адукацыю, што складала 62,1 % (у 1996 г. – 56,8 %). Павялічылася колькасць работнікаў, якія мелі спецыяльную гісторыка-архіўную адукацыю: у 1996 г. – 89 чалавек, у 2004 г. – 175 (18 % ад агульнай колькасці кіраўнікоў і спецыялістаў) [1, с. 8-9]. Відавочнай была тэндэнцыя да старэння кадрў. Калі ў 1996 г. колькасць работнікаў старэй за 50 гадоў складала 21,7 % агульнай колькасці, то ў 2007 г. гэты паказчык узрос напалову і склаў 33,4 % [13].

Для падрыхтоўкі кадрў вышэйшай кваліфікацыі ў 1999 г. ў адпаведнасці з рашэннем ВАК Беларусі пры Беларуска-даследчым інстытуце дакументазнаўства і архіўнай справы была адкрыта аспірантура. Прыём у яе здзяйсняўся па двум спецыяльнасцям – дакументалістыка, дакументазнаўства і архівазнаўства (05.25.02) і гістарыяграфія, крыніцазнаўства і метады гістарычнага даследавання (07.00.09).

Прыярытэтным напрамкам дзейнасці архіваў было забеспячэнне *захаванасці дакументаў*. Не хапала плошчаў, замаруджваліся тэмпы рамонту і рэканструкцыі будынкаў, не адпавядала актуальным патрабаванням тэхнічнае аснашчэнне [3]. Па стану на 2007 г. дзве трэці (19 з 32) дзяржархіваў мелі ступень загружанасці архіваасховішч звыш 90 % [2, с.8]. Ва ўмовах нестабільнага тэмпературна-вільготнаснага, санітарна-біялагічнага рэжымаў паскоранымі тэмпамі ішлі працэсы старэння дакументаў, аслаблення фізічнай асновы. У дзяржархівах па стану на 2003 г. ад 15 да 65 % дакументаў патрабавалі рэстаўрацыі. З-за адсутнасці сродкаў, у 2003 г. была прыпыненая рэканструкцыя будынку пад занальны архіў у г. Рэчыцы. Рэспубліканская тэхнічная лабараторыя мікрафільмавання страхавога фонду дакументацыі ў г. Гомелі ў гэтым жа годзе ўвогуле спыніла работы па стварэнні страхавога фонду на стужцы «Мікрат-500» у сувязі з немагчымасцю забяспечыць неабходную якасць мікрафільмаў пры існуючым тэхналагічным працэсе [14].

Важным крокам ў напрамку вырашэння актуальных праблем забеспячэння захаванасці архіўных дакументаў стала прынятая ў 2003 г. «Праграма па захаванню архіўнай дакументальнай спадчыны – складаючай часткі інфармацыйнага рэсурсу грамадства на 2003-2010 гг.» У ходзе яе рэалізацыі была завершана рэканструкцыя будынку Занальнага дзяржаўнага архіва (далей ЗДА) ў г. Оршы, уведзены ў эксплуатацыю пасля рэканструкцыі будынкi ЗДА ў г. Рэчыцы, Жлобіне, пашыраны плошчы архіваасховішча ЗДА ў г. Ліда. Былі выкананы значныя аб'ёмы работ па аснашчэнню архіваў сродкамі пажаратушэння і супрацьпажарнай сігналацыі. У мэтах абароны ад несанкцыянаванага доступу і выкрадання дакументаў (што мела месца ў Расіі, Украіне і іншых краінах) будынкi архіваў былі абсталяваны сучаснымі сістэмамі ахоўнай сігналацыі. У верасні 2007 г. НАРБ пачаў працаваць у новым будынку Нацыянальнай бібліятэкі Рэспублікі Беларусь.

У 2007 г. для Рэспубліканскай тэхнічнай лабараторыі мікрафільмавання страхавога фонду была закуплена навейшая вакуумная ўстаноўка для рэстаўрацыі архіўных дакументаў. Тэхнічнае перааснашчэнне лабараторыі дазволіла не толькі аднавіць у 2007 г. стварэнне мікрафотакопій фонду карыстання, але і запланаваная павелічэнне аб'ёмаў мікрафільмавання на 2008 год [13].

Адным з актуальным напрамкаў дзейнасці архіваў у напрамку захаванасці дакументаў з'яўлялася стварэнне *фонду карыстання і страхавога фонду*. У маі 2001 г. Дзяржаўны камітэт па архівам і справаводства Рэспублікі Беларусь зацвердзіў «Асноўныя напрамкі развіцця архіўнай справы і справаводства ў Рэспубліцы Беларусь на 2001 – 2005 гг.» У дакуменце асабліва ўвага надавалася стварэнню страхавога фонду і фонду карыстання асабліва каштоўных дакументаў шляхам іх мікрафільмавання і лічбавага капіравання, Зводу Нацыянальнага архіўнага фонду і камп'ютарызацыі яго асноўнай часткі – Цэнтральнага фондавага каталога, стварэння Інтэрнет-сервера органа дзяржаўнага кіравання архівамі і справаводствам, укараненню ў практыку работы

дзяржаўных архіваў тыпавых аўтаматызаваных тэхналогій, інфармацыйна-пошукавай сістэмы на базе тэхналогій Інтэрнет-Інтранет.

Найбольш перспектыўным ў 2005-2007 гг. бачылася рэалізацыя пастаўленай задачы шляхам алічбоўкі дакументаў з наступнай камп'ютарнай апрацоўкай і запісам на машынны носьбіт. Паралельна з гэтым вялася работа па пошуку новых шляхоў стварэння *страховага фонду*. Па стану на 2004 г. страхавы фонд меў толькі 2,03 % справаў ад агульнага аб'ёму архіўных фондаў краіны [6]. У 2005 г. было прынята рашэнне аб стварэнні фонду лічбавых копіяў архіўных дакументаў на базе архіва электронных дакументаў Беларускага навукова-даследчага цэнтра электроннай дакументацыі [15].

У 1997 г. была зацверджана Канцэпцыя аўтаматызацыі архіўнай галіны Рэспублікі Беларусь. Аднак яна не мела дакладна сфармуляваных стратэгічных накірункаў рашэння пастаўленых задач. Асобныя архівы распрацавалі і ўвялі ў эксплуатацыю праграмае забеспячэнне, якое было арыентавана толькі на спецыфіку іх работы і не адпавядала патрабаванням, вызначаным канцэпцыяй аб стварэнні тыпавых інфармацыйных тэхналогій. Значным недахопам было выкарыстанне неэфектыўных тэхналогій, што прыводзіла да стварэння маральна састарэлага праграмага забеспячэння.

З мэтай ліквідацыі адзначаных недахопаў і пераходу да планамернай і метадычна абгрунтаванай работы па інфарматызацыі архіўнай галіны Рэспублікі Беларусь у 2005 г. была зацверджана «Стратэгія аўтаматызацыі архіўнай галіны (2005-2010 гг.)». Побач з такімі актуальнымі пытаннямі, як аўтаматызацыя асноўнай дзейнасці дзяржаўнай галіны, арганізацыі ўзаемадзеяння дзяржаўных архіўных устаноў на базе электроннай пошты і Інтэрнету, дакумент закрэпаў і такі напрамак, як перспектыўнае стварэнне рэспубліканскай інфармацыйнай сістэмы з адкрытым доступам «Нацыянальны архіўны фонд Рэспублікі Беларусь». Галаўной арганізацыяй па распрацоўцы аўтаматызаваных сістэм для дзяржаўнай архіўнай галіны з 2002 г. з'яўляўся Беларускі навукова-даследчы цэнтр электроннай дакументацыі [16, с. 105-106].

Архівы як захавальнікі дакументальнай спадчыны садзейнічалі вырашэнню разнастайных пытанняў, звязаных з рэалізацыяй правоў грамадзян. Штогод ў архіўныя ўстановы прыходзіла некалькі тысяч зваротаў ад жыхароў нашай краіны, а таксама замежжа. Значная работа ў 1990-х – пачатку 2000-х гадоў праводзілася па забеспячэнню былых ахвяр нацысцкага рэжыму архіўнымі даведкамі з мэтай рашэння праблемы выплаты кампенсацыі фондам «Узаемаразуменне і прымірэнне».

Сярод праблем, якія стаялі перад архіўнай галіной было пытанне *захаванасці дакументаў*, якія знаходзіліся ў арганізацыях звыш вызначаных тэрмінаў. Шмат у якіх архіўных установах, напрыклад, Мінскай вобласці, гэтыя аб'ёмы былі дастаткова значнымі. Адным са шляхоў рашэння праблемы бачылася заключэнне дамоваў з арганізацыямі аб прадаўжэнні тэрмінаў ведамаснага захоўвання, у першую чаргу з тымі, дзе забяспечваецца адпаведная захаванасць дакументаў. Прыярытэтным на 2003 г. было вызначана рашэнне праблемы прыёму на дзяржаўнае захаванне дакументаў з пратэрмінаваным тэрмінам ведамаснага захоўвання [17].

Новым напрамкам камплектавання дзяржаўных архіваў у вывучаемы перыяд стаў прыём дакументаў арганізацый недзяржаўнай формы ўласнасці і грамадскіх арганізацый. У 1999 г. было зацверджана «Палажэнне аб парадку ўліку і захавання архіўных дакументаў пры прыватызацыі дзяржаўнай маёмасці».

Адной з крыніц папаўнення фондаў дзяржаўных архіваў з'яўляўся прыём на захаванне дакументаў асабістага паходжання. Толькі за 2000 г. было прынята 1428 такіх справаў. З іх 543 справы – дзяржаўнае Віцебскай вобласці [18].

Дзейнасць дзяржаўных архіваў не можа існаваць без *выкарыстання дакументаў* у культурна-асветных мэтах. Побач з выданнем даведнікаў па фондах, актывізавалася публікацыя дакументаў. Значнай падзеяй стала выданне ў 1999 г. першай кнігі серыі «Беларусь у актавых кнігах XVI-XVIII стст.» – «Магілёўскі магістрат 1580-1581, 1588» [9, с.82]. У кастрычніку 1999 г. была створана Археаграфічная камісія – галіновы навуковы цэнтр, які распрацоўвае пытанні тэорыі, гісторыі і метадыкі археаграфіі, а таксама каардынуе дзейнасць архіўных устаноў па публікацыі гістарычных дакументаў [19, с.31]. Толькі за перыяд 2001 – 2006 гг. архівістамі было апублікавана звыш 30 зборнікаў дакументаў, манаграфій, даведнікаў, здзейснена 6 выпускаў Беларускага археаграфічнага штогодніка і тры выпускі «Архіварыуса». У 2003 г. быў зацверджаны «План публікацыі дакументаў Нацыянальнага архіўнага фонду на 2003-2008 гг.»

У 2002 г. аўтары пяцітомнага цыклу прац «Беларускія остэрбайтэры» сталі лаўрэатамі Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь. Падрыхтаваны архівістамі «Даведнік аб месцах

прымусовага ўтрымання насельніцтва на акупіраванай тэрыторыі Беларусі 1941-1944» адыграў важную ролю пры правядзенні кампенсацийных выплат, устанавленні сацыяльных ільгот ахвярам нацызму.

Дзяржаўнымі архівамі вялася актыўная выставачная дзейнасць. У маі–чэрвені 2006 г. у Маскве ў Выставачнай залі федэральных архіваў экспанавалася выстава «Запаведная справа ў Расіі і Рэспубліцы Беларусь. Канец XIX - пачатак XXI века». У тым жа годзе ў Палацы Рэспублікі экспанавалася выстава да 20-годдзя Чарнобыльскай катастрофы.

Дакументы дзяржаўных архіваў шырока выкарыстоўваліся пры падрыхтоўцы дакументальных фільмаў, тэле- і радыёперадач.

Новым напрамкам у дзейнасці архіўнай галіны ў пачатку 90-х гадоў XX ст. стала работа ў вобласці тэрытарыяльнай *геральдыкі*. Пастановай Савета Міністраў Рэспублікі Беларусь ад 22 лютага 1994 г. № 89 «Аб зацвярджэнні палажэння аб Гербавым матрыкулу Рэспублікі Беларусь» перад архівістамі была пастаўлена задача ўзнаўлення гістарычных і стварэння новых гербоў для гарадоў і гарадскіх пасёлкаў. У 2002 г. Указам Кіраўніка дзяржавы быў створаны Геральдычны савет пры Прэзідэнце Рэспублікі Беларусь [20].

У перыяд незалежнасці актывізавалася супрацоўніцтва ў рамках Міжнароднага савета архіваў (МСА) і яго рэгіянальных аддзяленняў – Еўрапейскага і Еўраазіяцкага (створаны ў 2000 г.). Пад эгідай Міжнароднага савета архіваў у 1999-2000 гг. сумесна з архівістамі Аўстрыі, Балгарыі, Харватыі, Фінляндыі, Польшчы і іншых краін Беларусь удзельнічала ў падрыхтоўцы даведніка «Агульная архіўная спадчына краін і народаў Цэнтральнай і Усходняй Еўропы» [11, с.7]. Шырокае міжнароднае супрацоўніцтва здзяйснялася ў сферы выдання дакументаў, арганізацыі выставак, расшырэння доступу да пошукавых сродкаў. Напрыклад, у 2007 г. сумесна з Інстытутам імя Л. Больцмана па даследаванні наступстваў войнаў (Аўстрыя) быў выдадзены зборнік «Аўстрыйскія і судзецкія немцы перад савецкімі ваеннымі трыбуналамі ў Беларусі. 1945-1950 гг.»; сумесна з Расійскім дзяржаўным ваенным архівам – зборнік «Напярэдадні. Заходняя асобая ваенная акруга (канец 1939 г. – 1941 г.)». У канцэпцыю міжнароднага супрацоўніцтва ўваходзіла выяўленне за мяжою дакументаў, якія маюць дачыненне да гісторыі Беларусі і знаходзяцца на архіўным захаванні за яе межамі. Рэспубліка Беларусь была першай краінай з СНД, якая наладзіла ў канцы 1994 г. супрацоўніцтва з Міжнароднай службай пошуку [21, с. 23].

Пры непасрэдным удзеле органаў і ўстаноў дзяржаўнай архіўнай службы 30 лістапада – 2 снежня 2006 г. у Мінску была праведзена міжнародная канферэнцыя «Праграма ЮНЕСКА «Памяць свету»: дзейнасць бібліятэк, архіваў, музеяў па захаванню дакументальнай спадчыны».

Плэнным было міжнароднае супрацоўніцтва ў межах выканання дзяржаўнай праграмы «Памяць Беларусі». У 2007 годзе адбыўся абмен копіямі дакументаў архіва Радзівілаў, якія захоўваюцца ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі і Галоўным архіве старажытных актаў у Варшаве. У выніку абмену беларускі бок атрымаў мікрафотакопіі дакументаў па гісторыі Беларусі з былога Нясвіжскага архіва князёў Радзівілаў (12 556 кадраў мікрафотакопій 212 інвентароў маэнтаў Нясвіжскай ардынацыі за перыяд з 1605 па 1888 гг.) [22].

Такім чынам, у вывучаемы перыяд адбылося значнае павелічэнне колькасці дзяржаўных архіўных устаноў, сфарміравалася трывалая нарматыўная прававая база, адбылося ўкараненне новых тэхналогій, было адноўлена і пашырана міжнароднае супрацоўніцтва. У краіне пачалася падрыхтоўка ўласных кадраў для архіўнай галіны. Даследчыкі атрымалі магчымасць доступу да рассакрэчаных дакументаў, значная работа праводзілася ў напрамку выканання запытаў грамадзян. Актыўна выкарыстоўваўся праграмны падыход пры рэалізацыі асноўных напрамкаў дзяржаўнай палітыкі ў галіне архіваў. Разам з тым, цяжкасці сацыяльна-эканамічнай трансфармацыі прывялі да неаднаразовай змены статуса дзяржаўнага органа кіравання галіной, не дазволілі ў поўным аб'ёме вырашыць пытанні матэрыяльна-тэхнічнага стану архіваў, замацавання кадраў.

ЛІТАРАТУРА

1. Адамушко, В. В центре нашего внимания – работа с обращениями граждан, исполнение их запросов / В. Адамушко. // Архивы и справоводства. – 2005. – № 1. – С. 6-10.
2. Адамушко, В. Главной задачей реорганизации было сохранение функциональной уникальности архивного дела / В. Адамушко // Архивы и справоводства. – 2008. – № 1. – С. 5 – 9.
3. Адамушко, В. Об актуальных проблемах развития архивного дела и делопроизводства в Республике Беларусь // Архивы и справоводства. – 2002. – № 3. – С. 21 – 31.
4. Носевич, В. «Наш центр является опытной площадкой, на которой новые технологии апробируются и шлифуются» / В. Носевич // Архивы и справоводства. – 2008. – № 5. – С. 128 – 132.

5. Воробьёва, Е.В. Первый закон Республики Беларусь по архивному делу / Е.В. Воробьёва // Беларускі археаграфічны штогоднік. Вып. 3 / Рэд. Кал.: Р.П. Платонаў (гал. Рэд.) і інш. – Мінск: БелНДДАС, 2002. – С. 68 – 73.
6. Михеёнок, Т.С. Цифровые копии в архиве – новый способ воспроизведения документов или новая вежа в обеспечении сохранности? / Т.С. Михеёнок // Программа ЮНЕСКО «Память мира»: деятельность библиотек, архивов, музеев по сохранению документального наследия: материалы международной конференции, Минск, 30 ноября – 1 декабря 2006 г. / Национальная библиотека Беларуси; составитель Г.В. Киреева. – Минск: Красико-Принт, 2007. – С. 105 – 114.
7. Седляевич, Т. Современное состояние и перспективы развития научно-справочного аппарата к документам бывших партийных архивов / Т. Седляевич // Архівы і справаводства. – 2001. – № 4. – С. 97.
8. Жумарь, С. Рассекречивание документов в государственных архивах Беларуси: исторический аспект / С. Жумарь // Архівы і справаводства. – 2007. – № 1. – С. 90 – 97.
9. Жумарь, С.В. Публикация архивных справочников в Белоруссии в 1990-х годах / С.В. Жумарь // Беларускі археаграфічны штогоднік. Вып. 1 / Рэд. кал.: Р.П. Платонаў (гал. Рэд.) і інш. – Мінск: БелНДДАД, 2000. – С. 72 – 89.
10. О работе районных и городских архивов по личному составу по комплектованию документами НАФ / Постановление коллегии Комитета по архивам и делопроизводству при Совете Министров Республики Беларусь от 26.12.2003 г. № 12/1 // Бягучы архіў Дэпартаменту па архівах і справаводству Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь.
11. Дзяржаўная архіўная служба ў 1999 годзе. На пытанні галоўнага рэдактара часопіса адказвае старшыня Дзяржкамархіва А.М. Міхальчанка // Архівы і справаводства. – 2000. – № 2. – С. 4 – 9.
12. Об итогах работы Государственной архивной службы Республики Беларусь в 2004 г. и задачах на 2005 год. / Постановление коллегии Комитета по архивам и делопроизводству при Совете Министров Республики Беларусь от 06.02.2005 г. № 1/1 // Бягучы архіў Дэпартаменту па архівах і справаводству Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь.
13. Об итогах работы Государственной архивной службы Республики Беларусь в 2007 г. и задачах на 2008 год. / Решение коллегии Департамента по архивам и делопроизводству Министерства юстиции Республики Беларусь от 23.01.2008 г. № 1/1 // Бягучы архіў Дэпартаменту па архівах і справаводству Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь.
14. Об итогах работы Государственной архивной службы Республики Беларусь в 2003 г. и задачах на 2004 год. / Постановление коллегии Комитета по архивам и делопроизводству при Совете Министров Республики Беларусь от 21.01.2004 г. № 1/1 // Бягучы архіў Дэпартаменту па архівах і справаводству Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь.
15. Рекомендации республиканского семинара-совещания по вопросам создания страхового фонда и фонда пользования документов Национального архивного фонда Республики Беларусь // Архівы і справаводства. – 2008. – № 4. – С. 92 – 94.
16. Суркова, А. Об автоматизации основных технологических процессов в архивных учреждениях Республики Беларусь / А. Суркова, Е. Черкасова // Архівы і справаводства. – 2008. – № 1. – С. 104 – 107.
17. О состоянии и объёме документов Национального архивного фонда Республики Беларусь, находящихся на хранении в организациях-источниках комплектования государственных архивов на 01.01.2008 г. / Решение коллегии Департамента по архивам и делопроизводству Министерства юстиции Республики Беларусь от 26.11.2008 № 10/2 // Бягучы архіў Дэпартаменту па архівах і справаводству Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь.
18. Об итогах работы Государственной архивной службы Республики Беларусь в 2000 г. и задачах на 2001 год / Постановление коллегии Государственного комитета по архивам и делопроизводству Республики Беларусь от 23.01.2001 г. № 1/1 // Бягучы архіў Дэпартаменту па архівах і справаводству Міністэрства юстыцыі Рэспублікі Беларусь.
19. Создана Археографическая комиссия Госкомархива Республики Беларусь // Архівы і справаводства. – 2000. – № 1. – С. 31.
20. Елинская, М. О работе Геральдического совета при Президенте Республики Беларусь в области территориальной геральдики / М. Елинская // Архівы і справаводства. – 2002. – № 6. – С. 103 – 105.
21. Селеменев, В.Д. Новый этап развития (1960-1995) / В.Д. Селеменев // Наша история: Национальный архив Республики Беларусь, 1927-2007 гг. / В.Д. Селеменев [и др.]. – Минск: НАРБ, 2007. – С. 20 – 30.
22. Шумейко, М. Беларусь – Польша: архивный обмен / М. Шумейко. – 2008. – № 1. – С. 99 – 100.

ARCHIVES OF BELARUS IN THE TRANSFORMATION PERIOD (1991 – 2008)

D.A. KRYVASHEI

Summary

The basic directions of development of archival branch of Belarus in social and economic transformations are analyzed in the article. The special attention focuses on the practical realization of a state policy in the given direction. Basic areas of development, achievements and shortcomings are defined.

Поступила в редакцию 27 мая 2009г.